

Kurtuluş Savaşı Edebiyatı

Savaşın büyüklüğü, toplumsal anlamda yansımaları, acıları ve sıkıntıları derinden yaşayan insanların çokluğu göz önüne alındığında toplumsal hafızayı diri tutmak amacıyla Millî Mücadele dönemi ve sonrasında verilen edebî eserler.

Kurtuluş Savaşı, bu vatan toprağı üzerinde hâkimiyet kurmak isteyenlerle verdiğimiz ölüm kalım mücadelesinin adıdır. Kurtuluş Savaşı, Mütareke içinde oluşmuş bir silkinme, bir kendini sorgulama ve harekete geçiştir. Mütareke şartlarının oluşturduğu kabul edilemez durum, farklı arayışlara zemin oluşturduğu gibi harekete geçme noktasında bir beklegör devresi de söz konusudur. Bu evrede Anadolu ve İstanbul merkezli birçok işgal girişimi yaşanır. İşgalcilerin de temkinli tutumu ve sertlikten uzak duruşları bu süreci bir müddet uzatır. Ancak Yunanlıların İzmir'e asker çıkarması, işgal ve ilhak girişimi kabul edilemez bir durum oluşturur. Hatta daha ilk asker çıkarma aşamasında gösterilen tepkiler ve ilk kurşunun atılması, bu işgalin ikinci günü Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan ayrılarak Samsun'a doğru yola çıkması bir yeni oluşumun da başlangıcı olur.

İzmir'deki işgalin en etkin yansımaları ise İstanbul'da ardı ardına yapılan mitinglerle ortaya konur. Darülfünun gençliği bu hadiseyi duyar duymaz hemen harekete geçer ve ilk tepki olarak, işgali protesto için 17 Mayıs'ta derslere girmezler. Öğretim üyeleri de toplantılar, konuşmalar yapar, bu olaya seyirci kalmayacaklarını duyururlar. Nasıl İzmirli ve İzmir'de bir araya gelip bir şeyler yapmak amacıyla çırpınan fedakârlar etrafa telgraflar çekerek olayı protesto ederlerse gençler de ilk hareket olarak telgraflarla işgali protestoya girişirler. Bunun ardından mitingler tertip edilir. İlk miting 19 Mayıs'ta Fatih'te, ikincisi ertesi gün Üsküdar'da yapılır. Bundan iki gün sonra Haydarpaşa Tıp Fakültesi öğrencilerinin tertipledikleri Kadıköy'deki mitingin ardından en büyük katılım miting Sultanahmet'te olur. Bu mitinglerin toplumsal etkisi ve geniş kitlelere hitap eden yönü yanında, bu mitinglerde konuşmacı olarak dönemin bazı edebiyatçıları da yer alır. Örneğin Halide Edip her üç mitingde de konuşmacıdır ve olayı hem hatıralarında hem de romanında işler. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkışı, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongresi, ardından Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanması düzenli ve planlı çalışmaların öne çıkan oluşumlarıdır.

Mütareke günlerinden başlamak üzere bu varlık yokluk mücadelesi şiirlere, hikâyelere, romanlara konu olmaya başlamış; farklı cepheler, farklı kişiler üzerinden ele alınmıştır. Cephe geniş, başta Batı Anadolu olmak üzere neredeyse bütün Anadolu toprağıdır. Her yöre bu süreci acısı, gurbeti, hüznü, yoksulluk ve sefaleti, ümit ve ümitsizliği, korku ve endişeyi, zulüm ve baskıyı kendi ölçeğinde tatmış, her birey bir onulmaz dramı yaşamıştır. Bu büyük mücadelenin içinde olan her aydın ve sanatkâr ise, kendi ifade imkânları ölçüsünde bir şeyler kaleme almış, eserler ortaya koymuştur.

“Kurtuluş Savaşı Edebiyatı” adlandırması bir dönem edebiyatı yahut başlı başına bir edebî anlayış olarak genelleşmemiştir. Ancak bu büyük mücadeleyi anlatan edebî ürünlerin genel adlandırması olarak kullanılmış ve az çok kabul görmüştür. Daha savaş günlerinden başlamak üzere yazılan edebî ürünler zaman içinde bir yekûn oluşturmuştur. Ancak konu geniştir ve Mütareke'nin getirdiklerini, İstanbul'un işgalini, Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarını ve işgalini, farklı yörelerdeki işgallere gösterilen tepkilerin ortaya çıkardığı kahramanlıkları, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile başlayan mücadele sürecini, ilerleyen Yunan kuvvetlerinin sebep olduğu kıyım ve katliamları, talan ve tecavüzleri, düzenli orduya geçiş aşamalarını ve Sakarya, Dumlupınar cephelerinde verilen savaşları, Büyük Millet Meclisindeki çalışmaları ile yeni bir devletin kuruluşu aşamasında alınan kararları, Atatürk'ün öncü ve toparlayıcı kişiliğini konu alan her tür eser, ister istemez bu edebiyatın içine girmektedir. Bu edebiyat o günlerde başlamış ve

farklı türlerde yeniden ele alınmalarla sonraki yıllarda da sürmüş ve sürmeye devam etmektedir.

Bu konuların ilk yansımaları dönemin gazete ve dergilerinde bazı yazılara yansımış; bunlar hazırlayıcı, uyarıcı belgeler olmuştur. Örneğin Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin, Halide Edip (Adivar)'in, Yahya Kemal (Beyatlı)'in, Falih Rıfki (Atay)'nin o günlerin gazetelerinde çıkan bazı yazıları bir kamuoyunun oluşumunda etkin rol üstlenmişlerdir.

Kurtuluş savaşının en güncel örnekleri “şiiir” türünde görünür. Şiiir özelinde dönemin öne çıkan temaları İzmir'e güzelleme, Yunan'a öfke ve millî ruhu hatırlatma şeklinde başlar. Daha sonra devam eden savaş atmosferinde yer yer destansı söyleyişlerle konunun ele alındığı örnekler de görülür. İzmir'in işgali sonrasındaki günlerde Hüseyin Suad (Yalçın)'in yazdığı ve Sultanahmet Mitingi'nde okuduğu “Vermeyiz İzmir'i” şiiiri ile hemen sonrası günlerde yazılan ve *Büyük Mecmua*'nın haziran sayısında yayımlanan Yusuf Ziya (Ortaç)'nin “Eğil Dağlar Eğil”, Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in “Ah İzmir”, Orhan Seyfi (Orhon)'nin “Sancağa”, Kemâlettin Kami (Kamu)'nin “Türkün İlâhisi” metinleri ilklerden bazı örneklerdir. Hiç şüphesiz, 1920 yılının sonlarında yazılan ve 12 Mart 1921'de İstiklal Marşı olarak kabul edilen “İstiklal Marşı” şiiiri, bu edebiyatın öncü metni, en parlak örneğidir. Kurtuluş Savaşı esnasında oluşan durumlar ve hassasiyetlerin yansımaları olarak kaleme alınmış şiiirlerden Kemâlettin Kâmi'nin “İzmir Yollarında”, Mehmet Âkif (Ersoy)'in “Cephedeki Kahraman Mücahidlerimize”, “Bülbül”, “Süleyman Nazif'e” şiiirleri, o günlerin bilinen isimlerin toplumsal duyarlılığının öne çıkan örnekleridir. Ziya Gökalp'in “Çoban ile Bülbül”, Mehmet Emin (Yurdakul)'in “Aydın Kızları” destanlarını ise ayrı metinler olarak vurgulamak gerekir.

Yine o günlerin mücadele ortamında Samih Rifat'ın “Akdeniz Kıyılarında”, Ziya Gökalp'in “İstida”, İkinci İstida”, “Niçin”, Yahya Saim (Ozanoğlu)'in “Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa'ya” şiiirleri, Mustafa Kemal Paşa'yı kahraman, gazi, dâhi ve kurtarıcı özellikleriyle öne çıkaran şiiirlerdir. Hâliyle bunlar da öncü metinler olacak ve sonraki yıllarda yazılacak bu merkezli şiiirlerin yolunu açacaktır. Orhan Seyfi (Orhon)'nin “Gazi'mize”, Abdülhak Hamit (Tarhan)'in “Gazi”, Mehmet Emin (Yurdakul)'in “Mustafa Kemal - Zafer” destanı, Yusuf Ziya (Ortaç)'nin “Gazi'mize”, Halide Nusret (Zorlutuna)'in “Güneş Doğarken”, Salih Zeki Aktay'ın “Gazi Heykel”, Mithat Cemal Kuntay'ın “Gazi'ye”, Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Atatürk”, “Ata'm”, İbrahim Alâattin Gövsa'nın “Tavaf” şiiirleri, savaş sonrası günlerde yazılmış olmakla birlikte, bu savaşın öncü isminin özellikleriyle bezenmiş seçkin örneklerdir.

Ölümü sonrası onun kişiliği ekseninde yazılan birçok şiiir de yine Kurtuluş Savaşı'nın ya bazı sahneleri yahut kurtarıcı rolüyle birleştirilerek bu edebiyatın zenginleştirici metinleri olacaktır. Sonraki yıllarda edebiyatımızın bilinen şiiirlerinden Attila İlhan'ın “Mustafa Kemal”, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın “Mustafa Kemal'in Kağnısı”, “Mustafa Kemal'in Kartalı”, “Mustafa Kemal'in Vakti”, “Mustafa Kemal'in Atı”, Cahit Külebi'nin “Atatürk Kurtuluş Savaşında” destanı, Behçet Necatigil'in “Atatürk”, “Resim”, Turgut Uyar'ın “Gazi Mustafa Kemal Paşa”, “Gazi Paşa'ya Ağıt”, şiiirleri bu çerçevede zikredilebilecek örneklerdir.

Destan olarak Kurtuluş savaşını *Nutuk*'tan da yararlanarak konu edinenlerden öne çıkanlar Nazım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye* (İlk baskısı *Kurtuluş Savaşı Destanı* adıyla 1965), Ceyhun Atuf Kansu'nun *Sakarya Meydan Savaşı* (1970), M. Faruk Gürtenca'nın *30 Ağustos Zafer Aslanları* (1939), Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *İstiklâl Savaşı- Samsun'dan Ankara'ya* (1951), *İstiklâl Savaşı- İnönüler* (1951) ve *19 Mayıs Destanı* (1969) isimli nehir destanları ile Orhan Asema'nın *Kurtuluş Savaşı Destanı* (1995) sayılabilir.

Hikâye vadisinde ilk örnekler de yine o günlerin savaş atmosferinde ortaya çıkar. Savaşın devam ettiği günlerde yazılan bazı hikâyelerin ardından savaş sonrası yıllarda, bir kısmı muhtemelen bazı hatıralara dayanan hikâyeler de

kaleme alınmıştır. Ancak savaşın o sıcak atmosferi geçtikten sonra hikâye türü bu konuya pek dönmemiş, dolayısıyla yeterli örnek ortaya çıkmamıştır. Romanda olduğu gibi hikâyede de o büyük mücadelenin ilk örneklerini ortaya koyan isim Halide Edip olmuştur. Bir diğer isim Yakup Kadri'dir. Hikâyelerde işlenen temalar ise daha çok acılar, zulümler ve az da olsa kahramanlıklardır. Bu hikâyeler yaşanmış, tanık olunmuş ve duyulmuş anlatılar olarak bir devre de tanıklık eden metinlerdir. Özellikle Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfki'nin Tetkik-i Mezalim Heyeti içinde görevli olarak Batı Anadolu'da yaptıkları gözlemler ve değerlendirmeler, yaşanan dramın canlı tanıklarından dinlenmiş anlatılarla birleşerek hikâyeye dönüşmüştür. Bunların yer aldığı ilk eser *İzmir'den Bursa'ya*'dır. (1921) Bu kitapta Adivar'ın üç hikâyesi bulunmaktadır (Vurma Fatma, Emine'nin Şehadeti, Bayrağımızın Altında). Falih Rıfki'nin ise "Manisa Harabelerinde", "Kasaba Harabelerinde" gibi anı- izlenim tarzı anlatıları bulunmaktadır. Adivar, Kurtuluş Savaşı ile ilgili hikâyelerini asıl olarak *Dağa Çıkan Kurt* (1922) kitabında toplar. Bu eserin ilk baskısında sekiz hikâyesi bulunmaktadır. Kitabın 1963 yılındaki baskısına ise altı hikâye daha ilave edilmiştir. Adivar'ın bu kitabın sonraki baskısına eklenen ve kitaplarına girmeyen başka hikâyeleriyle toplam 17 hikâyesi Kurtuluş Savaşı ile ilgilidir (Zeynebim Zeynebim, Efe'nin Hikâyesi, Çakır Beyaz Ayşe, Dua Tepe, Kırmızı Tepe, Üzeyir'in Karısı. Şebbenin Kara Hüseyin, Himmet Çocuk bunlardan birkaçıdır.). Onun hikâyelerinin bir özelliği de acılar görmüş, birçok sıkıntıyı yalnız başına çekmek zorunda kalmış, buna rağmen ayakta durmaya çalışan ve gerçek hikâyelerden beslenen fedakâr Anadolu kadınlarını konu edinmesidir.

Yakup Kadri ise o yıllarda kaleme aldığı benzer dramaları, izlenimleriyle birleştirerek yıllar sonra *Milli Savaş Hikâyeleri* (1947) adıyla kitaplaştıracaktır. Kitapta savaş atmosferi ile ilgili yirmi hikâye bulunmaktadır (Ses Duyan Kız, Teslim Teslim, Küçük Neron, Bir Meczup, Hasretten Hasrete, Hüseyin Çavuş, Katmerli Bir Hıyanet, Ceviz, Bir Şehit Mezadı). Onun hikâyeleri de kendi ifadesiyle "gerçek vak'alara" dayanmaktadır. İşgalci Yunan askerlerinin yağmacılığı, tecavüzleri ve eziyetlerine yer verilen bu hikâyelerin birçoğunun kahramanı kadındır. İşgalin en büyük hedefi onlar olmuş; onlar evini, çocuğunu, malını, namusunu hatta aklını kaybetmişlerdir. Az da olsa bazı hikâyelerde öne çıkan ise işgal İstanbul'unda sürdürülen kozmopolit hayattır. Bu isimler dışında Peyami Safa'nın, Mustafa Necati'nin, Hakkı Süha (Gezgin)'nin, İzzet Ulvi, Celâleddin Said ve Reşad Nuri (Güntekin)'nin de hikâyeleri vardır. Hikâyelerin bazılarında kahramanlıklara yer verilirken çoğunlukla üzerinde durulan tema düşman kuvvetlerinin zulümleri, acılar ve dramlardır.

Tiyatro türünde verilen eserlerin sayısı da bir hayli fazladır. Savaş günlerinde örnekleri görülmeyen tiyatro, Cumhuriyet ile birlikte yeniden önem kazanır ve zaman içinde yeni dönemin, Cumhuriyet'in getirdiklerini, inkılapları, Atatürk'ün kişiliğini ve rolünü işleyen eserler ardı ardına yazılmaya başlar. Tiyatronun mesaja açık yönü, seyirciyi daha kolay etkileme gücü üzerinden millî bilinç oluşturma, düşündürme, ideolojik yönlendirmeler yapabilme yaklaşımı türe daha çok başvurulmasında etkili olmuştur. Tiyatronun bu çerçevede üzerinde durduğu ana konular, verilen büyük mücadelenin büyüklüğü, şartları ve sürecini konu edinme, kazanılan zafer ve bağımsızlık ülküsü, kahramanlık, yiğitlik temaları ekseninde Türk'e olan güven ve Türklüğü yüceltme, savaş sonrası şekillenen yeni Cumhuriyet ile birlikte eskinin olumsuzlukları üzerinden geçmişle yeni dönemi karşılaştırma, inkılapların yeni hayat için önemi ve Kurtuluş Savaşı'nın öncüsü Atatürk'ü asker, komutan, büyük devlet adamı ve siyasi dehası, çalışkanlığı, kahramanlığı gibi birçok özellikleriyle işleme gibi çok yönlü ele alımlar oyunlarda görülen konulardır. Onun bu üstün özelliklerini işleyen eserler arasında Faruk Nafiz'in *Kahraman* (1933), Galip Naşit'in *Destan* (1933), İbrahim Tarık Çakmak'ın *Bozkurt* (1935), Hüseyin Pala'nın *Mete'nin Atatürk Rüyası* (1943), Hasan Tahsin Okutan'ın *Kurtuluş* (1947), Abay Dağlı'nın *Atatürk* (1966) ile *Sakarya'da Yirmiikinci Gün* (1971), Hasan Yücel'in *Manda- Sivas Kongresi* (1974), Turan Oflazoğlu'nun *Atatürk* (1987), Nezihe Araz'ın *Bir Kırmızı Gül* (1993) ve Recep Bilginer'in *Zaferden Sonra* (1993) oyunları sayılabilir.

Kurtuluş mücadelesinin farklı aşamalarını, ordunun ve halkın bu mücadele içindeki destansı fedakârlıklarını, işgalcilerin ezizyetlerini ve zulümlerini, mandacıları, işgale duyarsız kalan kişileri, Anadolu köylüsünün çektiklerini ve savaş sonrası yaşadıklarını, bireysel kahramanlıkları konu edinen oyunlardan Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda* (1931), Nazmiye Asım'ın *Ant* (1932), Aka Gündüz'ün *Yarım Osman* (1933), Halit Fahri (Ozansoy)'nin *On Yılın Destanı* (1933), Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia* (1933), Ahmet Faik'in *Vasiyet* (1933), Ali Zühtü - Müçteba Selahattin'in *Tarih Utandı* (1933), Nihat Sami (Banarlı)'nin *Kızıl Çağlayan* (1933), Vasfi Mahir (Kocatürk)'in *Yaman* (1933), Kâzım Nami (Duru)'nin *Uyanış* (1933), Nahit Sırrı (Örik)'nin *Sönmeyen Ateş* (1933), Necmettin Veysi'nin *Güneş* (1934), Yunus Nüzhet'in *Hedef* (1934), Aziz Mustafa'nın *Matem Kurşunu* (1934), Nazım Hikmet'in *Kuva-yı Milliye* (1937), Peyami Safa'nın *Gün Doğuyor* (1938) Aka Gündüz'ün *O Bir Devirdi* (1938), M. Avni Mengi'nin *Cepheden Dönüş* (1938), Faruk Nafiz'in *Ateş* (1939), Avni Candar'ın *30 Ağustos* (1940), Ramazan Gökalp Arkin'in *Gönüllerin Türküsü* (1943), Mehmet İrmak'ın *İsimsiz Kahramanlar* (1959), Abay Dağlı'nın *Sakarya Çetesi* (1969), Çetin Özdemir'in *İlk Kurşun* (1986), Mehmet Yesari'nin *Sancağın Şerefi* (1987), Yaşar Mehmet Kaynak'ın *Vatanın Bağrındaki Hançer* (1992), Nezihe Araz'ın *Kuvayı Milliye Kadınları* (1997) Orhan Asena'nın *Candan Can Koparmak* (1998), Gündoğdu Gencer'in *İstiklâl Uğruna* (1999) ve Nuri Güngör'ün *1212. Gün* (2001) bunlardan bazılarıdır.

Bölgesel kurtuluş mücadelesi üzerine kurulu birçok oyun da söz konusudur. Bunlardan bazıları şunlardır: Taha Toros'un *Kaç Kaç* (1946), Yusuf Ziya Atılğan'ın *Çıkış Gecesi* (1947), Ertuğrul Çağal'ın *Çoruh Kahramanları* (1947), Hilmi Yücelen'in *Topyekün Cenk* (1949), Veysi Kısakürek'in *Kurtuluş* (1951), Kâzım Işıktaş'ın *Vatan Uğrunda* (1953), Caner Arabacı'nın *Şahin Bey* (1988) vd.

Turan Oflazoğlu'nun *Mütarekeden Büyük Taarruza* (1994) isimli eseri bir senaryodur; ancak filme alınmamıştır. Yine Atilla İlhan'ın *O Sarışın Kurt* (2007) isimli eseri bir senaryo olarak yazılmış, daha sonra kitap olarak yayımlanmıştır. Eser *Allahın Süngüleri: Reis Paşa ve Gazi Paşa* isimli eserlerde anlatılanlara dayanan, İstanbul'un işgaliyle başlayıp İzmir suikastına kadar devam eden süreci işleyen bir romandır.

Kurtuluş Savaşı'nı işleyen romanların ilki *Ateşten Gömlek*'tir (1922). Roman, Mütareke İstanbul'unda başlayıp Anadolu'da devam eder, İzmir yolunda kahramanların yaralanması ve ölümüyle biter. Savaş süresince cephelerde hastabakıcı olarak görev yapan Halide Edip, kendi hatıra ve gözlemlerinden de yararlanarak romanını kurgulamıştır. Romanın bu konuda en dikkat çeken yönü, yazarın kendisiyle kimi benzerlikler taşıyan kadın karakteri yanında, ilerleyen sayfalarda savaşın bizzat içinden, cephe hattından bazı ayrıntıları romana taşımasıdır. Bu özelliği, onu aynı zamanda bir savaş romanı yapar. Kahramanları da cephe hattında görev alan, İzmir yolunda birbiriyle yarışan asker kişilerdir.

Ateşten Gömlek, sonraki yıllarda yazılacak birçok romana örneklik eder. Yine yaşanmışlıklardan, hatıralardan beslenen birçok roman söz konusudur. Gerek Mütareke dönemi İstanbul'unda yaşananlar gerek Anadolu'daki durum roman için hep geniş malzemeyi barındıran bir konu olmuş, romancılar bu büyük mücadeleyi anımsatmak, yaşatmak ve bilgilendirmek gibi farklı yaklaşımlarla eser vermeyi sürdürmüşlerdir. Bu konuda yazılan eserlerin bir kısmı doğrudan Anadolu'daki mücadeleye yoğunlaşmışlardır.

Kurtuluş Savaşı'nın hemen ardından kaleme alınmış olan Ercüment Ekrem (Talu)'in *Kan ve İman*'ı (1925) bu savaşı konu edinen ikinci eserdir. Roman, İstanbul'da başlar, Anadolu'da Eskişehir- Afyon civarındaki cephelerde geçer. Bunun da kahramanı *Ateşten Gömlek*'in Ayşe'si gibi bir kadındır ve askerden dönen nişanlısının ardından Anadolu'ya gider, orada hastabakıcılık yapar. Nişanlısıyla da Eskişehir hastanesinde karşılaşır, onu tedavi eder.

Burhan Cahit Morkaya'nın *Nişanlılar*'ı (1937) ise Anadolu'ya geçme kararı vermiş bir topçu birliğinin gizlice kaçışını anlatan satırlarla başlar. Sonraki safhalarda İnebolu'ya çıkış, oradan cepheye geçişler ve savaşın anlatımı asıl vakayı oluşturur. Romanın kahramanı Fikret'i, son kısımlarda çeşitli cephelerde Kurtuluş Savaşı içinde görürüz. Birliğin zaferle İzmir'e varışı ile roman sonra erer.

Mükerrem Kâmil Su'nun *Dinmez Ağrı* (1938) isimli romanı da bir genç kızın Kurtuluş Savaşı'na katılımı ve çeşitli cephelerde görev alışı yönüyle bir *Ateşten Gömlek* etkisi hissettirir. Roman, hâliyle İstanbul'da başlar ve Anadolu'da devam eder. Gizli görevler üstlenen, birçok zorluklara rağmen görevini başarıyla tamamlayan genç kız Şerare, Yunan cephelerine sokulması, yakalanıp hapsedilmesi, sonra kaçmayı başarmasıyla tam bir macera romanı kahramanıdır.

Samim Kocagöz *Kalpakkıllar* (1962) ve devamı olan *Doludizgin* romanlarında bu mücadelenin farklı cephelerini birlikte ele alır. Kurtuluş Savaşı günlerini beş altı yaşlarında yaşayan Samim Kocagöz, romanı birkaç vaka zinciri içinde sunmayı tercih eder. Yedi bölümden oluşan romanın ilk bölümlerinin her biri, farklı bir mekânda, ayrı bir vakanın anlatımıyla başlar. Birinci bölüm İzmir'in işgali, ilk kurşunu atan Hasan Tahsin'in ve birlikte olduğu Yusuf'un; ikinci bölüm Söke cephesi gönüllüleriyle bunlardan biri olan Mehmet'in hikâyesidir. Üçüncü bölüm İstanbul'un ve Talip'in hikâyesidir. Kuvayimilliyeye adına çalışan Talip, İstanbul'da siyasileri, devlet ricalini takip ederek bilgiler toplamakta, bağlı bulunduğu örgüt kanalıyla bunları Anadolu'ya ulaştırmaktadır. Dördüncü bölümde Mülâzım Seyfi'nin ve Kastamonu cephesine, beşinci bölümde Söke cephesine, altıncı bölümde ise Talip'in hikâyesine yeniden dönülür. Yedinci bölüm ise Gerede cephesi ve Anzavur isyanının hikâyesidir.

Doludizgin (1963) de aynı tertibe sahiptir. İkinci bölüm, İkinci İnönü Zaferi ile zafer sonrası günleri anlatır. Dördüncü bölümünde İnebolu yöresindeki faaliyetler, beşinci bölümde Sakarya Meydan Muharebesi'nin cephe hattında olup bitenler anlatılır. Yedinci bölüm Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ni, Yunan bozgununu ve onun takibini işler. Bu ciltte eserin kahramanı Talip'i daha yoğun çalışmalar içinde buluruz. İstanbul safhasında büyük miktarda bir silah kaçırma işinde aktif görevler üstlenir. Sonra sevgilisi Müjgân ile birlikte çok istedikleri Anadolu'ya geçmeye karar verirler. Müjgân ile birlikte kaçarlar silah yüklü motorları İngilizler tarafından Boğaz'da durdurulmak istenince, karşılıklı çatışmada Müjgân hayatını kaybeder ve Talip yalnız başına İnebolu'ya çıkar. Roman, İzmir önlerinde sona erer. Kocagöz, bütün ilişkileri bir amaçta toplamayı başarır.

Hasan İzzettin Dinamo'nun yedi ciltlik *Kutsal İsyan*'ı (1966-1967) da *Kalpakkıllar* gibi Kurtuluş Savaşı'nın geniş bir şekilde anlatımıdır. Hatta esere, bu büyük mücadelenin romanlaştırılması diyebiliriz. Ancak gerek hadisenin büyüklüğü, gerekse romancının onu bir bütün hâlinde anlatmaya çalışması, ister istemez eseri dağınıklığa itmekte, ortaya roman bütünlüğünden kopuk farklı hikâyeler çıkmaktadır. Buna rağmen seride, 1917 sonlarından itibaren başlayan macera ve bu mücadelede önemli görevler üstlenmiş kişilerin geniş bir şekilde ele alınmasıyla Kurtuluş Savaşı süreci ayrıntılı olarak hikâye edilmektedir.

Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı* (1965) romanı, Mütareke günlerinde güç duruma düşmüş İttihatçıların anlatımıyla başlar. Daha sonra İstanbul'da barınamayacağını anlayan Cemil, çareyi Anadolu'ya geçmekte bulur ve Bandırma bölgesinde görev alır. Sonraki kısımlar bütünüyle Batı Anadolu'daki çalışma ve mücadelelerle ilgilidir.

Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (1963-1966) romanı, Millî Mücadele'ye Akşehir merkezli bir bakıştır. *Küçük Ağa*'da öne çıkarılan ve dönemin meseleleri olarak romana taşınanlar Rumlarla-Türkler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, İstanbul- Ankara karşıtlığı, Kuvayimilliyecilerin yavaş yavaş teşkilatlanıp kendilerini göstermeye başlamaları, çevredeki

eşkiyalar ve çeteler, Çerkes Etem birlikleri ve Kuvvacılarla ilişkilerdir. Yöredeki azınlıkların işgalcilere desteklerini ve arayışlarını, çetecilik faaliyetlerini, Kuvayimillîye'nin oluşumu ve şekillenmesini konu edinirken aynı zamanda İstanbul'dan gönderilen bir din adamının başlangıçta Kuvayimillîye aleyhine olan çalışmalarını, daha sonra bu kişinin Kuvayimillîye tarafına geçerek millî orduların güçlenmesine olan hizmetlerini anlatır.

Bekir Büyükarkın'ın *Bozkırda Sabah'ı* (1969) İzmir'in işgaliyle başlar, kurtuluşuyla sonlandırılır. Romanın büyük kısmı cephe hattında geçer ve düşmanı bu topraklardan atmak için verilen kararlı mücadelenin ayrıntılarını, yaşanan sıkıntıları konu edinir.

Attila İlhan, Kurtuluş Savaşı sürecine birçok romanında değinir. Onun *Aynanın İçindekiler* serisinde yer alan *Sırtlan Payı* (1974) ile *Dersaadette Sabah Ezanları* (1981) romanlarında daha çok işgal İstanbul'una ait görüntülere ve o günlerde yaşananlara yer verilirken *Allahın Süngüleri: Reis Paşa'da* (2002) Atatürk'ü hem sıradan kişilik özellikleriyle hem de Kurtuluş mücadelesinin bir kahramanı olarak çok yönlü romana taşır. Dönemin birçok meselesi, TBMM'nin kurulması, cephede sürdürülen savaş, İstanbul Hükûmeti ile ilişkiler, Çerkez Etem olayı gibi birçok konu ele alınır. *Allahın Süngüleri: Gazi Paşa'da* (2006) ise İstanbul'dan Anadolu'ya geçişleri, Türk- Sovyet ilişkilerini, Meclis çalışmalarını, Gazi Paşa'nın siyasi manevralarını ve güç mücadelesini konu edinir.

Turgut Özakman'ın *Şu Çılgın Türkler* (2005) romanı ise Kurtuluş Savaşı'nı destansı bir üslupla ele almayı seçmiş bir eserdir. Olaylar esas olarak 1921-1922 yıllarını içine alır. Romanın özellikle ikinci ve üçüncü bölümlerinde Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz bütün ayrıntılarıyla ve cephe hattında olup bitenleri işlemesiyle öne çıkar. Eser son yıllarda epeyce popüler olmuştur.

Bazı romanlarda ise olaylar daha çok İzmir'de, İstanbul'da geçiyor olsa da Anadolu'daki kurtuluş mücadelesi hep gündemdedir. Kahramanlar, bir taraftan işgal altındaki İstanbul'un olumsuzlukları ile karşılaşırken diğer taraftan Anadolu'daki mücadeleye katılmak için uğraşlar vermekte, birtakım engellerle karşılaşmaktadırlar. Böylece romancılar bu ikilem içinde İstanbul'da olup biteni anlatma imkânı bulurlar. Mehmet Rauf'un *Halâs'ı* (1929) bunlardan olup Mütareke öncesi İzmir günlerinin hareketli ve kozmopolit yaşamını yansıtmayla başlar. Onu bir Kurtuluş Savaşı romanı yapan yönü, İzmir'in işgal günlerine ait bazı olaylardan söz etmesi ve devamında da işgal altındaki İstanbul'a geçerek buradaki hayatı ve karmaşık ilişkileri anlatmasıdır. Romanın bu hayatı çekilmez bulan kahramanı Anadolu'ya geçmek isterken yakalanır ve işgal güçlerince hapsedilir.

Bunun dışında Selahattin Enis (Atabeyoğlu)'in *Cehennem Yolcuları* (1926), Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomora'sı* (1928), Agâh Sırrı (Levend)'nin *Acılar* (1928), Esat Mahmut (Karakurt)'un *Allahısmarladık* (1936), Hilmi Ziya Ülken'in *Posta Yolu* (1941), Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* (1956), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler'i* (1973), Bekir Büyükarkın'ın *Gece Yarısı* (1987), Ayşe Kulin'in *Veda'sı* (2007) işgal altındaki İstanbul'da yaşananları aksettirmeye çalışırken işgalcilerle farklı ilişki ve iş birliklerini de konu edinirler.

Ankara merkezli birçok romanda ise savaş günlerinin Ankara'sında olup bitenler işlenirken cephe hattından yansıyanlar arayışları, beklentileri ve tedirginlikleri öne çıkarır. Büyük Millet Meclisindeki çalışmalar, Ankara'daki siyasi arayışlar, cephe hattına yardımcı olmak amacıyla bir şeyler yapanlar, Ankara'da söz sahibi olan kişiler ve kişilerin ilişkileri, arayışları romanların konularını belirler. Yakup Kadri'nin *Ankara'sında* (1934) savaş günlerinin Ankara'sına ait bazı ayrıntılar üzerinden cephe gerisinde olup biten ilişkiler üzerinde durulur. Sakarya savaşı sırasında Meclisin Kayseri'ye taşınması tartışmalarının yansımaları, romanın kahramanı Selma Hanım'ın önce Eskişehir'deki bir askerî hastanede

sonra da Cebeci Hastanesinde hasta bakıcılığa başlaması gibi ayrıntılar üzerinden bu mücadelenin farklı yüzleri işlenmeye çalışılır. Aka Gündüz'ün *Dikmen Yıldızı* (1928) romanı ise savaş günlerinde Anadolu insanının kadın, yaşlı, genç, bütünüyle savaşa katılışını, cepheye cephe taşıyan görüntülerinin tasviri ile dikkatleri çeker. Emine İşinsu'nun *Cumhuriyet Türküsü* (1993) de bir Kurtuluş Savaşı romanı olarak hem İstanbul safhasını hem de Ankara'da olup bitenleri ele alır. Romanın kadın kahramanları üzerinden İstanbul'da Türk Ocağında sürdürülen faaliyetlere, bu Ocağın yayın organı *Türk Yurdu*'nda yayımlanmış makalelerdeki fikirlerin tartışılmasına imkân vererek millî zaferin bu boyutuna dikkat çeker. Bir müddet İstanbul'da bulunan genç kızlar, daha sonra babalarının istetmesi üzerine Ankara'ya geçerler. Tarık Buğra'nın *Firavun İmanı* (1976) romanında da olayların merkezinde Ankara vardır. Başlangıçta Meclisin gündemi ve Mecliste öne çıkan tartışmalar bazı milletvekilleri üzerinden yansıtılmaya çalışılır. Burada Mehmet Âkif, Hüseyin Avni, Hasan Basri gibi isimler öne çıkar. Bunlar romanın kahramanı olacak isimlerdir. Dolayısıyla kendi çıkarını ön planda tutanlar ile vatanın geleceğini düşünenlerin bir arada oluşları söz konusudur.

Millî Mücadele'yi işleyen romanların bir kısmında, hikâyelerde olduğu gibi ilerleyen Yunan kuvvetlerinin halka yaptığı zulümler, işkence ve tecavüzler anlatılırken, aynı zamanda Yunanlılarla iş birliği yapan insanlar yahut Millî Mücadele'ye bir şekilde destek vermekten kaçınanlar üzerinden ideolojik bir tutum ön plana çıkarılır. Halide Edip'in *Vurun Kahbeye* (1926), Reşat Nuri (Güntekin)'nin *Yeşil Gece* (1928), Yakup Kadri'nin *Yaban* (1932) romanları bunlardandır.

Bazı romanlar ise yöresel ölçekte kimi bölge yahut şehirler ekseninde o günlerin olumsuzluklarını, yerli halk arasındaki çekişmeleri ile Rum yahut Ermeni azınlıkların taşkınlık ve katliamlarını konu edinmektedir. İlhan Tarus *Var Olmak'ta* (1957) Biga çevresindeki örgütlenmeleri, *Hükümet Meydanı'nda* (1962) Konya ayaklanmasını, *Vatan Tutkusu'nda* (1967) ise Ege bölgesindeki işgal günlerini ve kurtuluş mücadelesine gönül vermiş efelerin kendi aralarındaki mücadelelerini konu edinir. Bir üçleme de Talip Apaydın'ındır. O da *Toz Duman İçinde'de* (1974) Uşak yöresindeki bir köyde köylülerin Millî Mücadele yıllarında yaşadığı sıkıntıları konu edinirken bunun devamı olan *Vatan Dediler'de* (1981), Millî Mücadele'ye katılan köylülerin başlarından geçenleri anlatır. Serinin üçüncü cildi *olan Köylüler'de* ise (1991), Kuvayimillîye gönüllüsü köylülerin savaş sonrası köyüne dönüşlerini ve yaşadıklarını hikâye eder. Fikret Arıt'ın *Hep Bu Topraklar İçin* (1961) romanı, Marmara adalarında Rum çetelerinin baskı ve zulümlerini, *Küçük Fedailer'i* ise (1962) Gazintep yöresinin önce İngiliz, ardından Fransızların işgali sonrasında yerli Ermenilerin baskı ve tecavüzlerini, bunlara karşı yürütülen savunma ve kurtuluş mücadelesini konu edinir.

Sonuç olarak Kurtuluş Savaşı edebiyatımız, farklı türlerde verilmiş eserlerle bir hayli zengindir. Bu büyük savaşın edebiyata yansması savaş günlerinde başlamış, sonraki yıllarda artarak sürmüştür. Zaman zaman verilen yeni örneklerle de zenginleşmeye devam etmektedir. Savaşın büyüklüğü, toplumsal anlamda yansımaları, acıları ve sıkıntıları derinden yaşayan insanların çokluğu göz önüne alındığında, toplumsal hafızayı diri tutmak için bir o kadar daha eserin verilmesinin gerekliliği ise ayrı bir dikkattir. Edebî ürünlerin çokluğuna rağmen türler planında konuyu ele alan çalışmalar az ve yetersizdir. Büyüklerimiz, şehitlerimiz, gazilerimize minnet borcumuz kolay ödenir bir yükümlülük değildir. Yarınlarımızı şekillendirecek güç ve enerjiyi alabileceğimiz kaynak da onların ruh ikliminde, inanç, azim ve kararlılığında.

Mehmet TÖRENEK

KAYNAKÇA

Atatürk Devri Türk Edebiyatı I, II, hazırlayanlar: Mehmet Kaplan- İnci Enginün- Zeynep Kerman- Necat Birinci-

Abdullah Uçman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Atatürk Şiirleri, hzl. Mehmet Kaplan – Necat Birinci, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara 2000.

ÇETİNDAS, Dilek, **Yeni Türk Şiirinde Destan**, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2014.

Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, C. I, II, hazırlayanlar: Mehmet Kaplan-İnci Enginün- Birol Emil- Necat Birinci- Abdullah Uçman, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981.

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, **Millî Savaş Hikâyeleri**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

KIYMAZ, Ahmet, **1918-1928 Arası Romanda Millî Mücadele**, Akçağ yayınları, Ankara 1991.

Millî Mücadele Hikâyeleri, hzl. Nesime Ceyhan, Selis kitaplar, İstanbul 2009.

ŞENGÜL, Abdullah, **Cumhuriyet Döneminde Tarihî Tiyatro**, Alp Yayınevi, Ankara 2008.

TÖRENEK, Mehmet, **Türk Romanında İşgal İstanbulu**, Kitabevi, İstanbul 2002.

Türk Dili, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, No: 298, Temmuz 1976.

YAKAR, Aytekin, **Türk Romanında Millî Mücadele**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.

100. Yılında Millî Mücadele Edebiyatı, hazırlayanlar: Hakan Sarı- Yusuf Koşar, İhlamur Kitap, İstanbul 2022.

DURA, Cihan (Prof. Dr.), “Millî Mücadeleyi Konu Alan Romanlar”, (<https://www.guncelmeydan.com/pano/milli-mucadele-yi-ve-cumhuriyet-i-konu-alan-romanlar-prof-dr-cihan-dura-t43031.html>)

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kurtulus-savasi-edebiyati/?pdf=5981> adresinden erişilmiştir